УДК 378.147.091.33:811’243
DOI https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.16

Тетяна ОЛИНЕЦЬ
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти, Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Уральська, 1Б, м. Кам’янець-Подільський, Хмельницька обл., Україна, 32300
ORCID: *0000-0001-8554-6894*

Бібліографічний опис статті: Олинець, Т. (2022). Формування іншомовної лексичної компетентності здобувачів вищої освіти засобами мозкового штурму. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 103–107, doi: https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.16

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МОЗКОВОГО ШТУРМУ

У статті розглянуто іншомовний лексичний аспект проблеми використання інтерактивної технології брейнстормінг на заняттях із практичних курсів англійської мови.

Навчання лексики є важливою складовою процесу формування іншомовної комунікативної компетентності. Відомо, що сучасним вимогам навчання лексики найбільш відповідають інтерактивні методи навчання. Вони дають можливість не тільки зреалізувати навчальні цілі, але й підвищити мотивацію до вивчення мови.

Лексичну компетентність охарактеризовано як систему із трьох вимірів, тісно пов’язаних між собою: знання значення слова, його (знання) глибина та здатність розуміти ефективні можливості використання слова у контексті.

Важливо у процесі вивчення іноземної мови зосередити увагу на різноманітних способах формування рецептивних (сприймання, розуміння, розпізнавання слів у тексті) та репродуктивних (використання слів у мовленні чи на письмі) лексичних навичок, що стануть основою для створення лексичних умінь (лексичної усвідомленості) – здатності студента не лише до запам’ятовування лексичних одиниць, але й до її активного (підсвідомого) використання у непідготовлених чи підготовлених актах мовлення залежно від ситуації.

Представлено мозковий штурм як ефективний інтерактивний метод для заохочення усіх без винятку студентів до мовленнєвої діяльності, а також покликаний активувати, мобілізувати пасивні лексичні ресурси, створюючи серію об’єднаних ідей, що призведе до правильної організації мовлення.

На основі підручників «Prepare. Student’s book and Teacher’s book from Cambridge University Press», орієнтованих на розвиток всіх видів мовленнєвої діяльності студентів за принципом їх взаємопов’язаного навчання, подано фрагменти різних блоків із завданнями та рекомендації із використанням елементів мозкової атаки або брейнстормінгу, які органічно доповнюють хід заняття з різних тем.

Ключові слова: *іншомовна мовленнєва діяльність, комунікація, мозковий штурм, лексична компетентність, здобувачі вищої освіти.*

Tetyana OLYNETS
Candidate of Pedagogic Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Uralska str., 1B, Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, Ukraine, 32300
ORCID: *0000-0001-8554-6894*

To cite this article: Olynets, T. (2022). Formuvannia inshomovnoi leksychnoi kompetentnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity zasobamy mozkovoho shturmu [Formation of foreign language lexical competence of students of higher educational institutions by means of brainstorming]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 103–107, doi: https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.16

FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE LEXICAL COMPETENCE OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS BY MEANS OF BRAINSTORMING

The article examines the foreign language lexical aspect of the problem of using interactive brainstorming technology at practical English language classes.

Learning vocabulary is an important component of the process of forming foreign language communicative competence. It is known that the modern requirements of vocabulary learning are best met by interactive learning methods. They

provide an opportunity not only to realize learning goals, but also to increase motivation to learn the language.

Lexical competence is characterized as a system of three closely related dimensions: knowledge of the meaning of a word, its (knowledge) depth, and the ability to understand the effective possibilities of using a word in context.

In the process of learning a foreign language, it is important to focus attention on various ways of forming receptive (perception, understanding, recognition of words in the text) and reproductive (use of words in speech or writing) lexical skills, which will become the basis for creating lexical skills (lexical awareness) – the student's ability not only to memorize lexical units, but also to its active (subconscious) use in unprepared or prepared speech acts, depending on the situation.

Brainstorming is presented as an effective interactive method to encourage all students without exception to speech activity, and is also designed to activate and mobilize passive lexical resources, creating a series of combined ideas that will lead to the correct organization of speech.

Based on the textbooks «Prepare. Student's book and Teacher's book from Cambridge University Press», focused on the development of all types of students' speaking activities according to the principle of their interconnected learning, fragments of various blocks with tasks and recommendations using brainstorming elements are presented, which organically complement the process of the lesson on various topics.

Key words: *foreign language speech activity, communication, brainstorming, lexical competence, students of higher educational institutions.*

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах конкурентоспроможного виходу України на міжнародну освітню арену, щоб забезпечити високий рівень освіченості здобувачів вищої освіти, відбулася модернізація сучасного освітнього процесу, яка беззаперечно пов'язується із піднесенням рівня оволодіння іноземними мовами на якісно новий рівень. У першу чергу це стосується покращення комунікативної компетентності, основу якої складає лексична база здобувачів та вміння оперувати нею. Засвоєння лексичної складової іншомовного спілкування завжди визначалося стрижневим компонентом навчання мови.

Як відомо, лексичний аспект є одним із найбільш складних аспектів теорії і практики вивчення іноземних мов. У зв'язку із цим особливої актуальності у методиці навчання іноземної мови набуває проблема формування іншомовної комунікативної компетентності студентів.

Навчання англійської мови як засобу спілкування вимагає цілеспрямованої уваги. Неможливо вивчати мову, не знаючи слів. Лексична одиниця – ядро мови. Правильне вживання лексики та насичений словниковий запас це – ключ до вільного іншомовного спілкування.

Сучасним вимогам навчання лексики найбільше відповідають інтерактивні методи навчання. Вони дають можливість не тільки зреалізувати навчальні цілі, але й підвищити мотивацію до вивчення мови. Базуються на особистісно орієнтованому підході до студента, спрямовані на розвиток вміння мислити та швидко реагувати, збагачуючи тим самим в процесі комунікації вокабуляр.

Мозковий штурм – це не тільки цікавий інтерактивний метод для заохочення усіх без винятку студентів до мовленнєвої діяльності, але й покликаний активувати, мобілізувати пасивні лексичні ресурси, створюючи серію об'єднаних ідей, що призведе до правильної організації мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у теоретичний та практичний розвиток проблеми іншомовної лексичної компетентності зробили у своїх працях науковці та методисти О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька, С. Ніколаєва, С. Смоліна, Ю. Федоренко та ін.

У період становлення суспільних та гуманітарних наук (XVII–XIX ст.) питання ефективності інтерактивності як засобу навчання порушувалося такими мислителями і педагогами, як Ж.-Ж Руссо, Й. Песталоцці, Ф. Прокопович, Дж. Дьюї та ін. Надалі ідеї зазначених дослідників було покладено в основу теорій групового навчання А. Белла та Дж. Ланкастера, Дальтон-плану (О. Паркхерст), систем Йена-плану (П. Петерсон) та ін.

Метою статті є розглянути брейнстормінг як ефективний засіб інтерактивного спрямування, що сприяє розвитку іншомовної лексичної компетентності здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Лексична компетентність є невід'ємною складовою іншомовної комунікативної компетентності, метою якої є формування здатності успішно вирішувати завдання взаєморозуміння і взаємодії з носіями мови, яка вивчається, відповідно до норм і культурних традицій в умовах прямого і опосередкованого контактів. Отже, процес вивчення іноземної мови здобувачами закладів вищої освіти має бути спрямований й надалі на систематичне накопичення і розширення словникового запасу.

Орієнтуючись на рівні володіння мовою згідно із «Загальноєвропейськими рекоменда-

ціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», вважаємо, що навчання лексики має бути логічною і важливою складовою процесу формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти [Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity].

Іншомовна лексична компетенція включає три головних компоненти: лексичні навички, знання і загальну мовну усвідомленість або здатність їх використання в усіх видах мовленнєвої діяльності. Набуті та сформовані раніше лексичні навички, знання та загальна мовна усвідомленість утворюють базу для формування іншомовної лексичної компетенції. Основною метою формування іншомовної лексичної компетенції студентів є формування продуктивних та рецептивних лексичних навиків [Burlakov, 2007].

Формування іншомовної лексичної компетенції відбувається у три етапи:

1) етап ознайомлення (презентації мовного матеріалу);

2) етап тренування (закріплення мовного матеріалу);

3) етап практики в спілкуванні (розвиток навичок та вмінь використовувати лексику в різних видах мовленнєвої діяльності) [Burlakov, 2007].

Процес вивчення будь-якої іноземної мови передбачає обов'язкове формування чотирьох видів основних видів мовленнєвої діяльності: говоріння, читання, письма та аудіювання. Проте успішне засвоєння англійської як іноземної мови залежить не лише від розвитку названих загальних чотирьох векторів, але й від комплексного засвоєння граматичних форм, орфографічних, фонетичних норм, правил вимови та словникового запасу.

Почесний професор лінгвістики та секретар британської Асоціації прикладної лінгвістики Д. Вілкінс писав: «Без знань граматики можна передати досить мало, проте без знань лексики (словника) не можна передати нічого». І дійсно, у методиці вивчення та викладання іноземної мови чи не найбільшої уваги приділяється технікам вивчення нових слів. Це пов'язано із важливістю засвоєння вокабуляру як базису для отримання навичок необхідних для ефективного говоріння, читання, аудіювання та письма англійською [Havryliuk, 2015].

За електронним словником Merriam-Webster, словник (лат. vocabularium, англ. vocabulary) – це певний запас лексики, які засвоює та використовує окрема особа або група людей. Лексика у свою чергу розуміється як сформований словниковий запас певної мови і є динамічним явищем, оскільки у ній постійно з'являються та зникають загальновживані чи обмежені у використанні (архаїзми, терміни, професіоналізми, діалектизми) слова.

У «Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти» пропонують розуміти лексичну компетенцію як здатність використовувати мовний словниковий запас, що складається із граматичних та лексичних елементів [Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity].

К. Каро висвітлює і думку професора Оксфордського університету Генріксена, який стверджує, що ЛК – це система із трьох вимірів, тісно пов'язаних між собою: знання значення слова, його (знання) глибина та здатність розуміти ефективні можливості використання слова у контексті [Burlakov, 2007].

Припускають, що першим, хто запропонував визначення «лексична компетенція», був лінгвіст Д. Річардс (1976 рік). Його концепт «knowing a word» охоплював знання ймовірності зустріти слово у мові; можливостей використання слова відповідно до його функцій та ситуації; основних форм слова та його похідних; асоціативних зав'язків між словом та іншими лексичними одиницями речення [Havryliuk, 2015].

До етапів формування іншомовної ЛК вчені відносять:

1) ознайомчий/підготовчий етап (формування знань про ЛО за допомогою некомунікативних (мовних) вправ, семантизація (перекладна / безперекладна), демонстрація прикладів використання, написання та правил вимови);

2) етап автоматизації (формування навичок використання ЛО у межах словосполучення, речення, тексту, діалогічного та монологічного мовлення тощо відповідно до запропонованої вчителем ситуації, встановлення зв'язків між формою, структурою ЛО та її значенням за допомогою умовно-комунікативних вправ, контроль правильного розуміння та вживання нового вокабуляру);

3) етап застосування/використання (формування вміння розв'язувати комунікативні завдання на основі застосування вивчених ЛО на письмі, у підготовленому (непідготовленому) мовленні за допомогою комунікативних / мовленнєвих вправ, контроль рівня засвоєння слів) [Havryliuk, 2015].

На нашу думку, спільна взаємодія між учителем та учнем, які розуміють шляхи та важливість розвитку необхідного словникового запасу, – запорука формування англомовної лексичної компетенції. Для того, щоб така кооперація стала успішною, у ході вивчення іноземної мови варто зосередити увагу на різноманітних способах формування рецептивних (сприймання, розуміння, розпізнавання слів у тексті) та репродуктивних (використання слів у мовленні чи на письмі) лексичних навичок, що стануть основою для створення лексичних умінь (лексичної усвідомленості) – здатності учня не лише до запам'ятовування ЛО, але й до її активного (підсвідомого) використання у непідготовлених чи підготовлених актах мовлення залежно від ситуації.

Відома інтерактивна технологія колективного обговорення – мозковий штурм – широко використовується для вироблення кількох вирішень конкретної проблеми та дає можливість студентам вільно висловлювати свої думки, а отже й активувати свій словниковий запас.

Мета «мозкового штурму» чи «мозкової атаки» в тому, щоб зібрати якомога більше ідей щодо проблеми від усіх учнів протягом обмеженого періоду часу.

Як організувати роботу. Після презентації проблеми та чіткого формулювання проблемного питання (його краще записати на дошці) запропонуйте всім висловити ідеї, коментарі, навести фрази чи слова, пов'язані з цією проблемою.

Запишіть усі пропозиції на дошці чи на великому аркуші паперу в порядку їх виголошення без зауважень, коментарів чи запитань.

Зверніть увагу на такі моменти.

1. Під час «висування ідей» не пропускайте жодної. Якщо ви будете судити про ідеї й оцінювати їх під час висловлювання, учні зосередять більше уваги на відстоюванні своїх ідей, ніж на спробах запропонувати нові і більш досконалі.

2. Необхідно заохочувати всіх до висування якомога більшої кількості ідей. Варто підтримувати й фіксувати навіть фантастичні ідеї. (Якщо під час мозкового штурму не вдасться одержати багато ідей, це може пояснюватися тим, що учасники піддають свої ідеї цензурі – двічі подумають, перед тим як висловлять).

3. Кількість ідей заохочується. В остаточному підсумку кількість породжує якість. В умовах висування великої кількості ідей учасники штурму мають можливість пофантазувати.

4. Спонукайте всіх студентів розвивати або змінювати ідеї інших. Об'єднання або зміна висунутих раніше ідей часто веде до висунення нових, що перевершують первинні.

5. У класі можна повісити плакат з такими тезами:

Кажіть усе, що спаде на думку.

Не обговорюйте і не критикуйте висловлювання інших.

Можна повторювати ідеї, запропоновані будь-ким іншим.

Розширення запропонованої ідеї заохочується.

6. На закінчення обговоріть й оцініть запропоновані ідеї [Holodiuk, 2017].

Чудовим підручником з навчальними вправами та завданнями, орієнтованими на розвиток всіх видів мовленнєвої діяльності здобувачів вищої освіти за принципом їх взаємопов'язаного навчання, є «Prepare. Student's book by Cambridge University Press». За змістом підручника здобувачам пропонуються тематичні блоки на розвиток вмінь: «Reading», «Listening», «Speaking», «Writing». Також на допомогу викладачам пропонується Teacher's book з рекомендованою методикою викладання до кожної теми. Наприклад, розгляньмо фрагменти різних блоків із завданнями та рекомендації із використанням елементів мозкової атаки або брейнстормінгу, які органічно доповнюють хід заняття з різних тем:

Chapter: It's a challenge.

Topic: Activities and personal interests.

Vocabulary: Adjectives of personality.

Reading: The Duke of Edinburgh's award.

Speaking.

About you.

Do you have any awards or prizes? If yes, what did you win them for? If no, do you know about any awards or prizes for young people in your country? [Kosta, 2019].

Pre-teach award (a prize you give to someone for something good they did), then ask students for examples of awards or prizes it is possible for young people to win, for example in sports competitions, youth movements or school exams. Put students into groups to discuss the questions. Encourage students to brainstorm other awards and prizes in their country. Then exchange ideas as a class [Rimmer, 2019].

Chapter: On holiday.

Topic: Holidays and travelling.

Vocabulary: Holidays: ways of travelling.

Reading: First holidays with friends.

Speaking.

Ex. 3. In pairs, choose a city you both know. What four places would tourists like to visit in this city? Role-play a conversation at a tourist information centre. Use phrases from Exercise 2 to help you [Kosta, 2019].

Give an example yourself first of an interesting city and four sights. Brainstorm cities and sites on the board. Arrange students into pairs. One student should be a tourist and the other person should be a clerk in a tourist information office. They swap roles when they have finished. Change the pairs after the first conversation so they can have a different conversation when they change roles [Rimmer, 2019].

Chapter: My place.

Topic: Home.

Vocabulary: Homes.

Reading: A new home.

Vocabulary and reading.

Ex. 1. Match the words in the box (balcony, ceiling, cooker, cupboard, entrance, first floor, garage, ground floor, lamp, sink, sofa) to A-K in the picture [Kosta, 2019].

Brainstorm words connected to the home, for example downstairs, mirror and wall are all A1–A2. Then ask students to match the words to the picture. Play the recording for students to check and repeat [Rimmer, 2019].

Висновки те перспективи подальших досліджень. Отже, брейнстормінг є цілком доречним та ефективним видом діяльності у процесі вивчення лексики на заняттях з іноземної мови. Численні дослідження та практика доводять, що ця інтерактивна технологія допомагає здобувачам вищої освіти оволодіти комунікативними навичками у ситуації активного пізнання в режимі співпраці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурлаков М. П. Деякі питання формування іншомовної лексичної навички говоріння. *Іноземні мови*. 2007. № 2. С. 54–56.

2. Гаврилюк Н. М. Принципи навчання лексиці на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2015_41_53 (дата звернення: 20.09.2022).

3. Голодюк Л. В. Інтерактивні методи навчання на уроках англійської мови. URL: https://naurok.com.ua/interaktivni-metodi-navchannya-na-urokah-angliysko-movi-263727.html (дата звернення: 22.09.2022).

4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. URL: http://www.khotiv-nvk.edukit.kiev.ua/Files/downloads/zagalnoyevrop_rekom.pdf (дата звернення: 25.09.2022).

5. Kosta J., Williams M. Prepare. Student's book. A2. Level 3. Cambridge : Cambridge University Press. 2nd edition, 2019. 166 p.

6. Rimmer W. Prepare. Teacher's book. A2. Level 3. Cambridge : Cambridge University Press. 2nd edition, 2019. 308 p.

REFERENCES:

1. Burlakov M. P. Deiaki pytannia formuvannia inshomovnoi leksychnoi navychky hovorinnia. *Inozemni movy*. 2007. № 2. S. 54–56.

2. Havryliuk N. M. Pryntsypy navchannia leksytsi na zaniattiakh z inozemnoi movy u vyshchykh navchalnykh zakladakh. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2015_41_53 (data zvernennia: 20.09.2022).

3. Holodiuk L. V. Interaktyvni metody navchannia na urokakh anhliiskoi movy. URL: https://naurok.com.ua/interaktivni-metodi-navchannya-na-urokah-angliysko-movi-263727.html (data zvernennia: 22.09.2022).

4. Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia. URL: http://www.khotiv-nvk.edukit.kiev.ua/Files/downloads/zagalnoyevrop_rekom.pdf (data zvernennia: 25.09.2022).

5. Kosta J., Williams M. Prepare. Student's book. A2. Level 3. Cambridge : Cambridge University Press. 2nd edition, 2019. 166 p.

6. Rimmer W. Prepare. Teacher's book. A2. Level 3. Cambridge : Cambridge University Press. 2nd edition, 2019. 308 p.